

CHEIA TURZII, MONUMENT AL NATURII

DE

ACADEMICIAN E. I. NYÁRÁDY

Oamenii au putut trăi și s-au dezvoltat creîndu-și o bază materială prin folosirea comorilor minerale, vegetale și animale din natură. Ei s-au înmulțit și ca urmare a exploatării anarhice, practică de-a lungul veacurilor, au cauzat mari distrugerii, care au dus pînă la dispariția completă a multor specii de plante și animale. Astfel popoarele de pescari și vînători au cauzat dispariția multor animale, iar cele de păstori și agricultori au defrișat întinse suprafețe de păduri; în urma plugului și a turmelor de vite au dispărut numeroase plante. Pe urma vînătoarei și a despăduririlor nechibzuite din centrul și nordul Europei, s-au stins bourul, zimbrul și castorul. Grecii au cunoscut leul din Peninsula Balcanică. Rîsul, ursul, cerbul, capra neagră și cocoșul de munte sînt numai o amintire pentru multe țări din Europa. Zada, tisa, bradul și pădurile de stejar sînt grav amenințate.

Pentru salvarea comorilor naturii și frumuseților rare, împotriva pustiirii lor de către om și păstrarea lor pentru generațiile viitoare, aproape în toate țările din lume, s-au luat măsuri de protecție și s-au făcut legi speciale.

Plantele și animalele amenințate cu dispariția, peisaje naturale, peșteri, păduri, fenomene geologice etc. au fost puse la adăpostul acestor legi. Au fost înființate parcuri și rezervații, în care plantele și animalele, cu tot ceea ce este peisaj natural, să nu fie influențate și mai ales distruse de om.

În fruntea țărilor, în care problema protecției naturii se bucură de cea mai înaltă preocupare și unde s-au înfăptuit cele mai mari realizări, este Uniunea Sovietică, unde există peste 100 de mari rezervații naturale; în ele omul are acces numai pentru studiu sau desfătare și nu intervine cu nimic în rînduiala din natură.

La noi problemele legate de protecția naturii și măsurile luate pentru realizarea lor, sînt atribuite Comisiei pentru ocrotirea monumentelor naturii de pe lîngă Academia R.P.R.

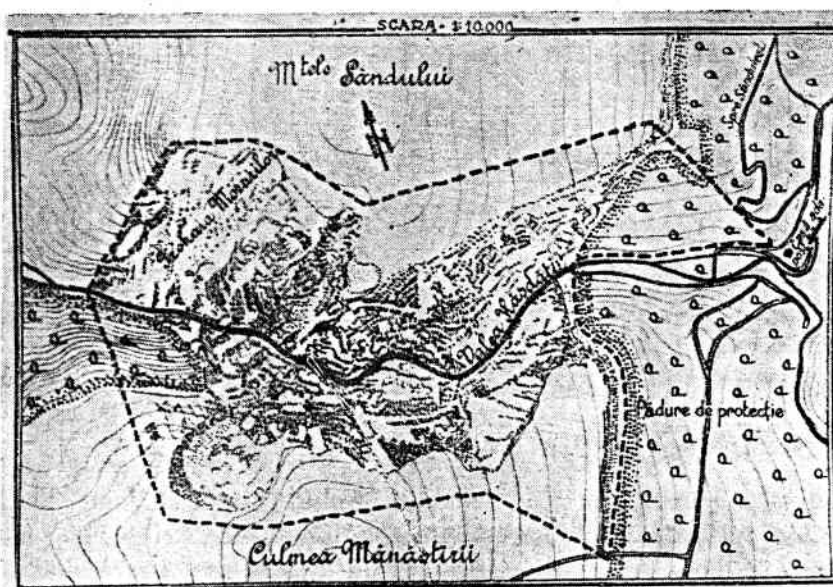
Printre monumentele naturii din țara noastră este și Cheia Turzii, situată în mijlocul Transilvaniei.

Frumusețea peisajului, animalele și mai ales plantele rare pe care le găsim în această rezervație, au atras atenția omului din cele mai vechi timpuri.

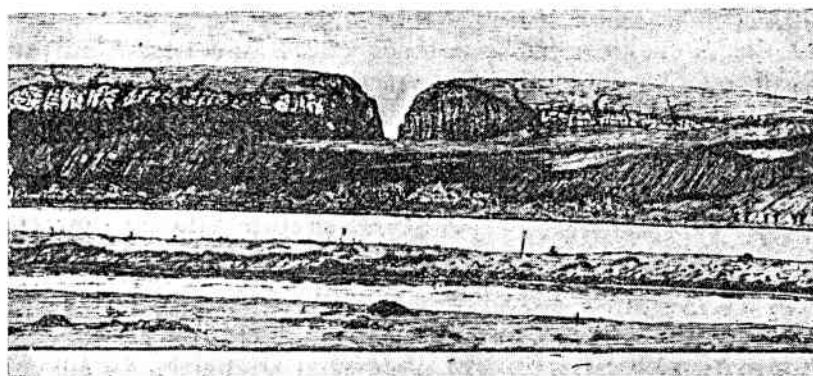
030

Omul primitiv și-a stabilit vetre de adăpost în peșterile din Cheia Turzii, iar mai târziu, după cucerirea Daciei de către Romani, aceste peșteri au servit ca loc de refugiu.

Formațiunea Cheia Turzii este apoi un fenomen carstic ce ascunde în interiorul ei multe rarități de plante, adevărate comori pentru știință. Pentru

Harta rezervației Cheia Turzii

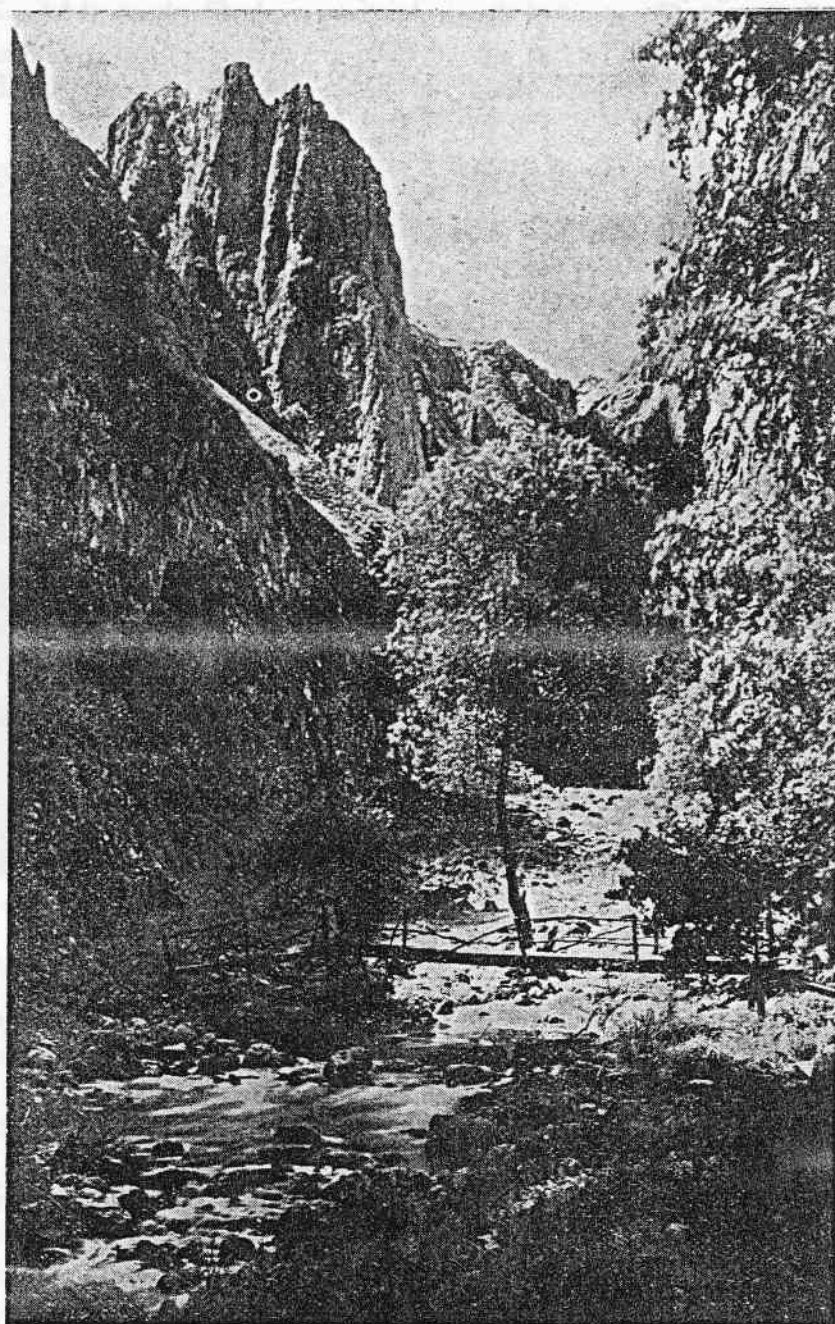
Vederea Cheii Turzii, de lângă comuna Mihai Viteazul. — În primul plan se vede Arieșul.

salvarea lor de distrugerea oamenilor, și pentru păstrarea peisajului natural al regiunii, Cheia Turzii a fost declarată rezervație naturală, ocrotită împotriva oricărui act de distrugere a peisajului ei natural, a plantelor și animalelor de pe întreg cuprinsul ei.

Cheia Turzii este situată la 8 km depărtare de orașul Turda.

Ea este cuprinsă între podul Petreștilor și casa de adăpost, avînd o lungime de 2 900 m. De-a lungul ei șerpuiește un pîrâu, care la intrarea în cheie se află la 461 m altitudine, iar la ieșire, în dreptul casei de adăpost, la 420 m altitudine.

Punctul cel mai înalt, de-a lungul celor 2 coame ce mărginesc Cheia, este 794 m. Pereții Cheii sînt formați din stînci de calcar, aproape perpendiculare; în unele puncte aceste pante abrupte au pînă la 300 m înălțime.

Cheia Turzii și Valea Hășdății

Privită de pe podișul Podeiului, Cheia apare ca o despicătură a masivului muntos. Pe partea stîngă se văd pereții cu trepte, sub care se întinde pădurea Mischiului, iar pe culmea din dreapta o creastă gîtuită.

Sub această culme, se întinde o pajiște de formă triunghiulară cu multe plante rare și frumoase.

Mergînd dinspre Petrești de-a lungul pîrăului, trecem peste canalul morii din Cheie, și în cîteva minute ajungem la Pereții cu Trepte. Din acest punct pereții stîncoși se înalță brusc, Cheia îngustîndu-se pînă la 10 m. La dreapta se vede Turnul Galben, pe care se găsesc exemplare de tisă (*Taxus baccata*), iar la stînga pereții sînt atît de abrupti, încît cărarea de trecere a trebuit să fie tăiată în stîncă. Continuînd drumul, ajungem la Grohotișul Mare, ce curge de la gura unei peșteri. Trecînd pîrăul cînd pe o parte cînd pe cealaltă, după un drum parcurs pe malul drept al văii, ajungem în inima Cheii, ce se

Intrarea în Cheia Turzii dinspre Petrești (văzută de la Morii)

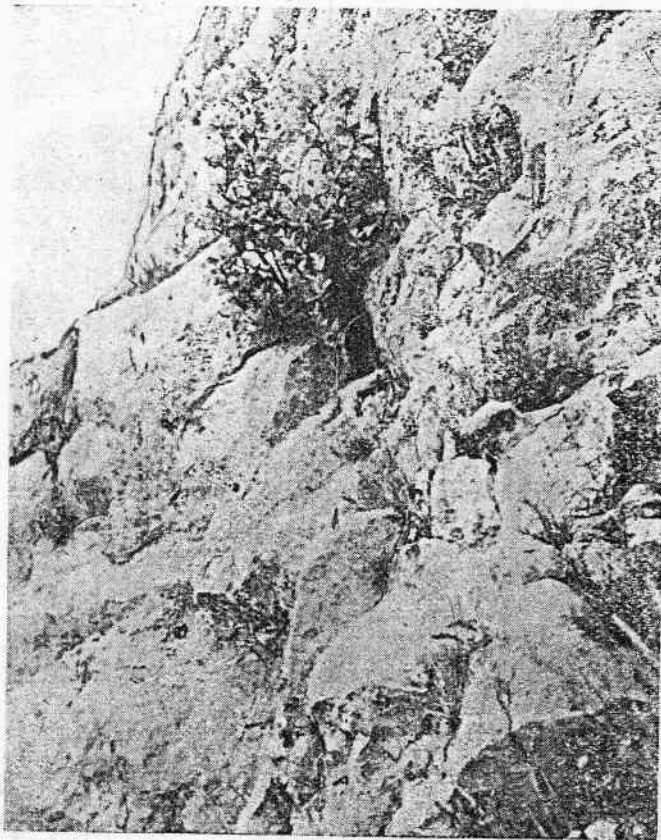
întinde pe o lungime de aproximativ 140 m și o lățime de 30 m. În punctul unde mijlocul Cheii are lățimea cea mai mare, pe dreapta, se vede iarăși un grohotiș, de la capătul căruia urcă pe coastă o cărăruie. În fața lui, pe partea stîngă, pereții stîncilor sînt perpendiculari, iar valea cotește brusc formînd Balta Cotită, numită și Balta Zînelor.

Cărarea care pornește din grohotișul din dreapta, duce la o terasă îngustă cu stînci și grohotișuri inaccesibile. Pe acest perete se întind fâșii înguste formate de acel usturoi rar (*Allium obliquum*), care constituie faima Cheii Turzii. De pe terasa superioară se poate ajunge la o altă peșteră.

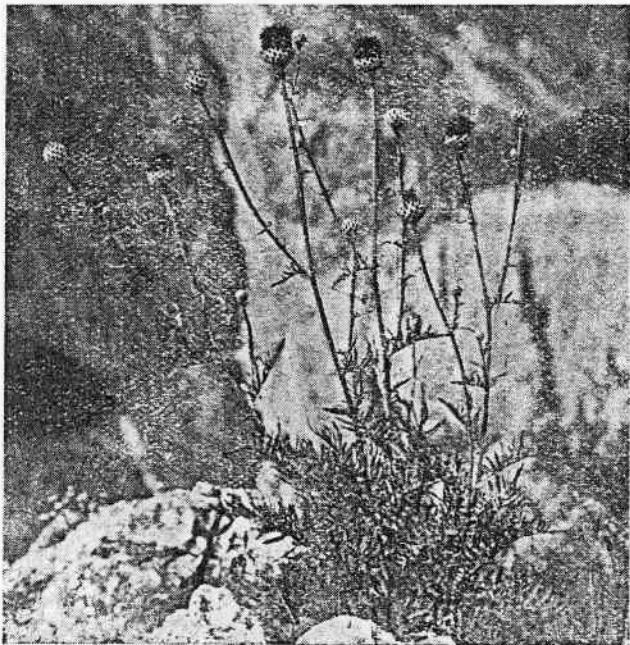
Mai departe de mijlocul Cheii, drumul se îngustează și se ridică deasupra pîrăului; dăm peste al treilea grohotiș, ce coboară pînă la pîrău. Acest grohotiș curge din Căldarea și Grohotișul Caprelor. Trecînd grohotișul, drumul descrie un arc și la o cotitură bruscă ajunge într-o porțiune mai largă a pîrăului, mărginită tot de pereți stîncoși înalți și abrupti. După ce am trecut podul, construit în peretele stîncii, ajungem la Șipotul Cheii, unde se găsește apă bună de băut. În acest loc, Cheia se lărgeste; drumul descrie un nou arc și cotește iarăși brusc.

Vegetație de Stipa pulcherrima, pe partea superioară a cîmpului lui Bertas

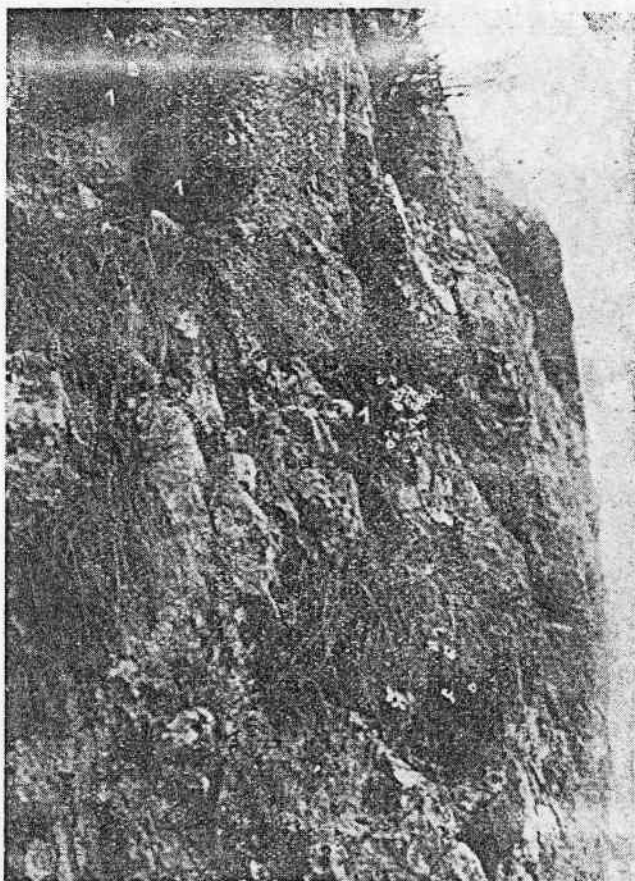

Tufă de Sorbus cretica pe stîncăriile de deasupra Alghinei

Centaurea atropurpurea, pe stîncile
Cheii Turzii

da

Pernițe de *Saxifraga Rocheliana* în
floare (1), pe pereții abrupti ai dru-
mului prăpăstiilor, între smocuri de
Sesleria rigida

da

Deasupra cărării, la 50 m depărtare de Şipotul Cheii, se află locul numit Hădiniş, unde excursioniştii fac obişnuitul popas. Pe partea stîngă, în faţa Hădinişului, pe pereţii stîncoşi, se observă alte cîteva exemplare de tisă.

PEŞTERILE ŞI FAUNA CHEII TURZII

Continuînd drumul, ajungem la un loc înalt, iar la picioarele noastre pîrăul formează Balta lui Dănilă, după care dăm peste locul numit « Între Peşteri », cuprins între două peşteri; pe malul drept, deasupra cărării, se află Cetăţeaua Mare, iar în faţa ei Cetăţeaua Mică, cu intrările zidite. Probabil că aceste peşteri, în trecut, au format un singur coridor, pe care apele pîrăului l-au spintecat apoi în două. Ele au servit ca refugiu pentru populaţia din împrejurimi în timpul războaielor, după cum arată amenajarea şi fortificarea lor cu ziduri.

Pentru cercetătorii lumii subpămîntene, un interes deosebit îl prezintă şi celelalte peşteri din Cheia Turzii: Peştera Morarilor, peştera Călăştur sau Căbăşuc — vatră şi fortăreaţă importantă a omului primitiv; Peştera Hornarilor, unde s-a pierdut viaţa, în căutare de comori, hornarul Ion Kiş (1780); Peştera Ungurească, în care s-au aflat multe obiecte preistorice şi inscripţia unui vizitator Pato din anul 1574, precum şi alte peşteri mai mici.

Cheia Turzii adăposteşte şi cîteva specii de animale rare. Aici găsim fluturi ce aparţin genurilor *Dysauxes*, *Heterogynis*, *Eublemma*, şi o specie de *Phyalopterix* ce mai trăieşte numai în regiunea Fiume şi în Urali.

Pîrăul ce străbate Cheia Turzii este puţin populat şi conţine numai cîteva specii comune de peşti şi batracieni. Mai bine a fost studiată fauna de păsări, ce însumează un număr de 67 de specii, dintre care cele mai interesante sînt: cojoaica de munte, presura de stîncă, acvila de stîncă.

Peşterile şi crăpăturile din stîncile Cheii Turzii adăpostesc numeroase exemplare de bufniţă mare, iar în pajişti trăieşte privighetoarea mică.

Dintre mamifere, cea mai comună este vulpea, rară este căprioara, iar lupul apare numai rareori pe aici. Chiropterele din peşteri, reptilele şi rozătoarele au fost studiate foarte puţin.

FLORA ŞI VEGETAŢIA CHEII TURZII

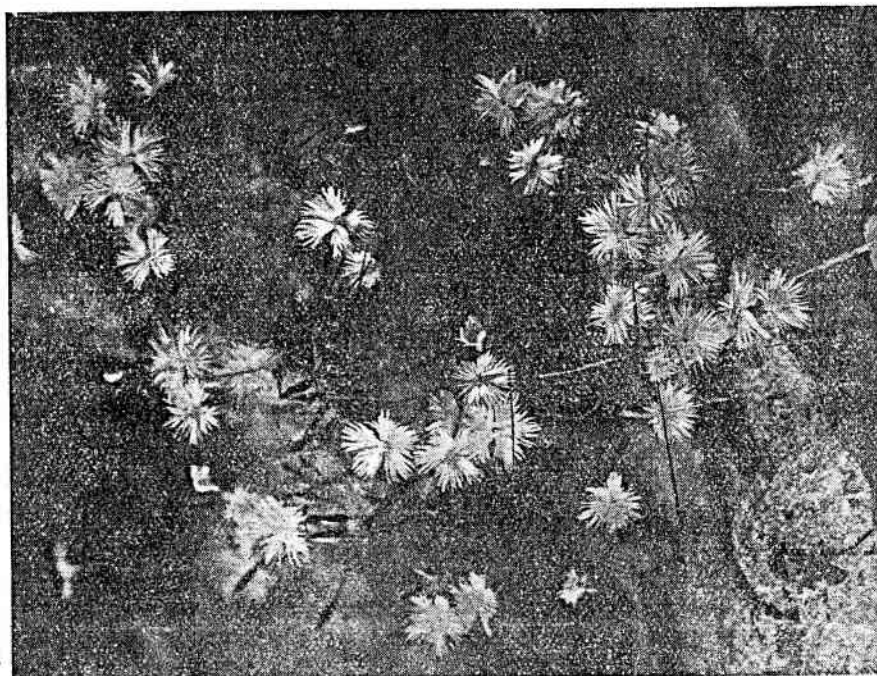
În afară de frumuseţea peisajului natural, Cheia Turzii este unul din colţurile ţării care adăposteşte multe şi interesante plante. Faima ei nu constă numai în faptul că aici găsim anumite plante rare şi interesante ci şi în aceea că întîlnim specii foarte diferite: plante de stepă, plante de pădure, alături de unele specii sudice submediteraniene.

Partea stîngă a Cheii, expusă soarelui, este acoperită de plante xerofite de stepă: *Jurinea transsilvanica*, *Stipa pulcherrima*, *Carex humilis*, *Plantago argentea*, *Cytisus albus*, *Leontodon asper*, *Phleum ambiguum*, *Festuca vallesiaca*, *Paronichia cephalotes*, *Sempervivum Schlehanii*, *Inula bifrons* şi *Inula ensifolia*.

Partea dreaptă este umbrită şi aici cresc plante care caută umezeala şi umbra: *Sesleria rigida*, alcătuiind covoare întinse pe poliţele stîncoase. Pe această parte cresc: *Dianthus spiculifolius*, *Scabiosa banatica*, *Saxifraga aizoon*, *Cynanchum vincetoxicum*, *Phyteuma orbiculare* şi *Sellaginella helvetica*. În locurile unde pajiştea

este mai rară și strătul de humus mai gros, cresc: *Doronicum columnae*, *Erysimum pannonicum*, *Valeriana officinalis* și *Pedicularis campestris*. Pajiștile înalte sînt formate de *Avenastrum decorum*.

Ca plantë rare și interesante, din Cheia Turzii, trebuie să amintim: *Centaurea atropurpurea*, *Aconitum anthora*, *Primula columnae*, *Iris pumila*, *I. arenaria*, *I. hungarica*, *Viola Jooii*, *Ranunculus greophilus* și *Aster alpinus*,

Dianthus spiculifolius pe stîncile de lîngă Șipot

ultimele două specii originare din munți; *Myosotis suaveolens*, *Daphne cneorum*, *Dianthus giganteus*, *Dracocephalum austriacum*; *Sorbus cretica* care crește pe stîncile de deasupra Alghinei și *Dianthus spiculifolius*, de pe stîncile de lîngă Șipot.

Pe stîncile abrupte cresc: *Saxifraga Rocheliana*, *Minuartia banatica*, *Scrophularia lasiocaulis*, *Taraxacum hoppeanum*, *Thalictrum foetidum*, *Sorbus dacica*, *Ephedra distachya*, *Taxus baccata* etc.

Dintre plantele rare, cele mai renumite sînt: *Ferrula Sadleriana*, care se mai găsește numai în regiunea dealurilor de-a lungul Dunării (R. P. Ungară) și *Allium obliquum*, care se mai găsește numai în Turkestan.

Ca plante endemice, ce cresc numai în Cheia Turzii, enumerăm: *Aconitum fissure*, *Cardus fissure*, *Dianthus integripetalus* și *Hieracium tordanus*.

În total, flora Cheii Turzii cuprinde mai mult de un sfert, adică 997 de specii din cele aproximativ 3 300 de plante, cunoscute la noi în țară.

BIBLIOGRAFIE

1. Nyárády I. Erasmus, *Cheia Turzii*, Cluj, 1937.
2. —, *Enumerarea plantelor vasculare din Cheia Turzii*, București, 1939.